

ضرورت‌های تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

شعیب بهمن*
مسعود جعفری نژاد**
علیرضا گلشنی***

چکیده

در سال‌های اخیر بحث الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مباحث مختلفی را پیرامون ضرورت‌های طرح و تدوین چنین الگویی بوجود آورده است. با توجه به اهمیت بالای اندیشه‌های حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مورد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، بحث حاضر در پی پاسخگویی به این سوال اساسی است که «چه عواملی تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ضروری کرده‌اند؟» بنابراین هدف اصلی بحث، بررسی ضرورت‌های تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای است. در این بحث سعی شده از آغاز پیش‌داوری و فرضیه‌ای تعیین نگردد. با این حال یافته‌های بحث که مبتنی بر تحلیل بیانات، نظرات و گفتمان مقام معظم رهبری درباره الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است، حکایت از آن دارد که ناکارآمدی الگوهای غربی توسعه (مفهوم تک بُعدی، ماهیت غیر دینی و مادی و همچنین اهداف و آرمان‌های دنیوی)، ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت (عدم تبعیت بی‌چون و چرا از الگوها و نظریه‌های غربی توسعه، استخراج مبانی نظری و

Shuaibbahman@gmail.com
Pegah420ja@yahoo.com
Agolshani41@yahoo.com
تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۲۵

*. دانشجوی دکترای علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا
**. استادیار علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی شهرضا
***. دانشیار علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی شهرضا
تاریخ دریافت: ۹۵/۷/۱۹

شیوه‌های تحقق الگو از منابع اسلامی، بومی سازی تجربه‌ها و دستاوردهای نظریه‌ها و الگوهای سایر ملل و طراحی متناسب با ویژگی‌های فرهنگی و تاریخی ایران) و تبیین الگویی مبتنی بر شاخصه‌ها و ارکان اسلامی (مسئله مبدأ، مسئله معاد، مسئله عدم تفکیک دنیا و آخرت، مسئله انسان و نگاه اسلام به انسان، مسئله حکومت، مسئله عدالت و نگاه غیرمادی به اقتصاد) از جمله عواملی هستند که تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ضروری کرده‌اند.

واژگان کلیدی

الگو، پیشرفت، توسعه، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران در سه دهه اول حیات خود به اقتضای تحولات زمانی و مکانی و شرایط موجود، برنامه‌های مختلفی را جهت دستیابی به توسعه تجربه کرد که هیچ یک از آنها نتوانستند موجب پیشرفت همه‌جانبه کشور مطابق با آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی شوند. در عین حال سابقه بکارگیری الگوهای غربی توسعه در ایران نشان می‌دهد که اجرای این الگوها، ناخواسته موجب مشکلات اقتصادی و اجتماعی نظیر نابرابری اجتماعی شده‌اند. این امر، تغییرات ارزشی و فرهنگی نیز در پی داشت که خود چالشی برای برنامه‌های بعدی به‌شمار می‌رفت. یکی از این تغییرات، تجمل‌گرایی و نیز تبدیل شدن ثروت به یک ارزش اجتماعی در میان برخی قشرهای جامعه بود. در نتیجه الگوهای غربی توسعه، ایران را با پیامدها و عوارضی مواجه کرد که با تحولات بنیادین پس از انقلاب اسلامی و اهداف و آرمان‌های آن، همخوانی و همسویی نداشتند. از این رو ضرورت طراحی الگویی متناسب با آرمان‌ها، هویت دینی و بومی جهت دستیابی به اهداف بنیادین، بیش از پیش نمایان شد.

در این راستا حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در اولین نشست اندیشه‌های راهبردی در تاریخ ۱۰ آذر ۱۳۸۹ توجه مسئولان، مردم، اندیشه‌ورزان، متفکران و نخبگان دانشگاهی و حوزوی را به ضرورت و لزوم تبیین و طراحی «الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» به عنوان سند فرادستی همه اسناد و قوانین و حتی چشم‌اندازهایی که برای پیشرفت کشور تعیین می‌شود، معطوف کردند. این امر باعث شد که

ضرورت‌های تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای □ ۱۰۹

مسئله پیشرفت و تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به یکی از مباحث مهم در دهه چهارم انقلاب اسلامی مبدل شود.

با این اوصاف بررسی ابعاد مختلف تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در نگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به چند دلیل از اهمیت زیادی برخوردار است:

نخست آنکه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای اولین فردی بودند که در ایران مقوله پیشرفت را در برابر مفهوم توسعه مطرح کردند.

دوم آنکه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در بیانات مختلف خود به ترسیم ابعاد و اهداف الگو پرداخته‌اند.

سوم آنکه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای جهت طراحی و تحقق الگوی پیشرفت به ایجاد ساختارهای لازم نظیر مرکزی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت پرداخته‌اند.

چهارم آنکه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به دلیل جایگاه رهبری که فراچناقی و فراقوه‌ای به‌شمار می‌آید، رویکردی جامع و بی‌طرفانه به مقوله پیشرفت کشور دارند.

پنجم آنکه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از نظر شخصیتی و شیوه‌های رهبری، از ویژگی‌ها و خصوصیات لازم جهت راهبری و هدایت الگوی پیشرفت برخوردارند.

ششم آنکه یکی از ویژگی‌های بارز حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، گفت‌مان‌سازی است. به نحوی که ایشان ضمن نقد گفت‌مان‌های غربی، همواره بر جنبه‌های ایجابی گفت‌مان اسلامی نیز تاکید داشته‌اند.

با توجه به موارد فوق که از اهمیت بالای اندیشه‌های مقام معظم رهبری در مورد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت حکایت دارد، بحث حاضر در پی پاسخگویی به این سوال اساسی است که «چه

عواملی تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ضروری کرده‌اند؟» به منظور پاسخگویی به این پرسش سعی شده ضمن بررسی مفاهیم و توضیح روش بکار گرفته

شده، نخست به جایگاه الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت در منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته شود و پس از آن، رویکرد ایشان نسبت به تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مورد بحث

و ارزیابی قرار گیرد. هدف نهایی پژوهش حاضر، ارائه الگویی مفهومی جهت تبیین ابعاد مختلف اندیشه‌های حضرت آیت‌الله خامنه‌ای درباره تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.

مفاهیم

۱. الگو: در تعریفی ساده از الگو می‌توان گفت که الگو، نمایش نظری و ساده شده از جهان واقعی

می‌باشد. (سورین و تانکارد، ۱۳۸۶: ۶۵) از نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، الگو وسیله، معیار و میزانی است برای اینکه آن کاری که انسان می‌خواهد انجام دهد، با آن الگو تطبیق داده شود. (بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با اقشار مختلف مردم به مناسبت میلاد امیرالمؤمنین، ۱۳۸۱) به سخن دیگر، الگو، چارچوب نظری و ذهنی است که پایه و معیار حرکت قرار می‌گیرد. الگو، نقشه راه است. (بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹) براین اساس الگو به مجموعه نظام‌مندی از مفاهیم، اصول موضوعه و قوانین گفته می‌شود که در ساختاری منطقی برای توضیح و تفسیر ساختاری از موجودات تکوینی، پدیده‌ها، روش‌ها، فرآیندها، تئوری‌ها و نظریات ارایه می‌شود.

۲. پیشرفت واژه پیشرفت مفهومی هنجاری — دستوری است که باید میان این واژه و اصطلاح‌های توصیفی دیگر مانند تغییر و توسعه، تمایز قائل شد؛ زیرا مفهوم پیشرفت برای روشن کردن نقش فعال، بالقوه و خلاق ارزش‌های اجتماعی — فرهنگی و دینی مورد استفاده قرار می‌گیرد که در مفاهیمی همچون رشد و توسعه نادیده گرفته می‌شوند. در این تعریف از پیشرفت، نیازهای مادی و معنوی انسان با هم در نظر گرفته شده است؛ به نحوی که افزون بر افزایش تولیدات اقتصادی، انباشت سرمایه، ملاحظات زیست محیطی و منابع طبیعی بین نسلی، تغییر ساختار اجتماعی، سیاسی و نهادی، قرین بودن آن با مقوله کرامت انسانی، مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد. بر این اساس پیشرفت امری چند بُعدی است و همه شئون زندگی فردی و اجتماعی را در بر می‌گیرد.

۳. الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: این الگو از نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، چنین تعریف شده است:

«وقتی می‌گوییم الگوی ایرانی اسلامی، یعنی یک نقشه‌ی جامع. بدون نقشه‌ی جامع، دچار سردرگمی خواهیم شد؛ این الگو، نقشه جامع است؛ به ما می‌گوید که به کدام طرف، به کدام سمت، برای کدام هدف داریم حرکت می‌کنیم. وضعیت مطلوب باید تصویر شود و چگونگی رسیدن از وضع موجود به آن وضع مطلوب هم بایستی بیان شود.» (بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹)

روش پژوهش

با توجه به موضوع بحث که به ضرورت‌های تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر آیت‌الله خامنه‌ای اختصاص دارد، در پژوهش حاضر از روش تحلیل گفتمان صرفاً به عنوان یک ابزار و تکنیک

استفاده خواهد شد. چرا که با استفاده از روش تحلیل گفتمان می‌توان گفتمان حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را مورد شناسایی قرار داد. بنابراین از روش تحلیل گفتمان صرفاً برای شناسایی عناصر مهم در گفتمان حضرت آیت‌الله خامنه‌ای استفاده خواهد شد و این روش کاربرد دیگری در بحث نخواهد داشت.

همچنین برای انجام این پژوهش از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است و مطالعه و فیش برداری از کتب، مقالات، مجلات و سایر آثار مکتوب و معتبر استفاده شده است. بخش مهمی از مستندات پژوهش به بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان اولین فرد مطرح کننده الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت اختصاص دارد. از این رو در مباحثی که مرتبط با دیدگاه‌های رهبر انقلاب اسلامی است، به صورت مستقیم به بیانات ایشان رجوع شده است.

یافته‌ها

در این بخش، نخست به جایگاه الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت در منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته خواهد شد و پس از آن، رویکرد ایشان نسبت به تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مورد بحث و ارزیابی قرار خواهد گرفت. در این بخش کوشش شده شاخص‌های مدنظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای درباره تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از گفتارها و بیانات ایشان استخراج شود و مورد تحلیل قرار گیرد. همچنین در پایان تلاش شده الگویی مفهومی از جمع‌بندی دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نسبت به تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ارائه گردد.

جایگاه الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت در منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

به منظور یافتن جایگاه الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت در منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، شناسایی دیدگاه ایشان درباره نظام‌های سیاسی و اهداف آنها حایز اهمیت است. زیرا نظام‌های سیاسی به منظور دستیابی به اهداف خاص طراحی می‌شوند و هدف‌ها از بطن جهان بینی، از سان شناسی و عقاید سیاسی مبتنی بر آن استخراج و جریان می‌یابند. از این رو هر تفکر سیاسی برای تحقق آرمان‌های خود تمایل به تشکیل نظام سیاسی دارد. به همین دلیل و نظام‌های سیاسی به عنوان ابزار و وسیله‌ای برای تحقق اهداف تعیین شده در تفکر سیاسی ایفا می‌نمایند. بر این اساس نه تنها هدفمندی برای هر نظام سیاسی امری لازم است، بلکه طراحی راه‌های و صول به آن اهداف نیز از اهمیت خاصی برخوردارند. در این راستا رهبر معظم انقلاب اسلامی در فرمایشات خود

هم به اهداف نظام اسلامی پرداخته‌اند و هم راه‌های و صول به آن را ترسیم نموده‌اند. از نظر ایشان، اهداف نظام اسلامی عبارتند از:

۱. ایجاد حیات طیبه؛
 ۲. تامین رفاه مادی؛
 ۳. تامین عدالت، معنویت و اخلاق. (بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با زائران و مجاوران بارگاه ملکوتی حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام، ۱۳۸۳)
- همچنین به اعتقاد ایشان، آنچه مردم در سایه اسلام باید برخوردار باشند، عبارتند از:
۱. معیشتی شایسته؛
 ۲. آسودگی و امنیت خاطر و آزادی فکر و اندیشه؛
 ۳. زندگی عادلانه؛
 ۴. تعالی روحی و معنوی. (بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با مردم رفسنجان، ۱۳۸۴)
- به منظور دستیابی به اهداف فوق، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را یکی از گام‌های مهم انقلاب اسلامی در دهه چهارم حیات خود به‌شمار می‌آورند و معتقدند:

«دستور کار قطعی نظام جمهوری اسلامی، دنبال کردن الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت است. ما پیشرفت را به شکلی که غرب دنبال کرد و پیش رفت، نمی‌خواهیم؛ پیشرفت غربی هیچ جاذبه‌ای برای انسان آگاه امروز ندارد.» (بیانات رهبری در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۲)

از فرمایشات متعدد ایشان درباره الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت اینگونه استنباط می‌شود که یکی از نیازهای کشور و انقلاب در دهه چهارم حیات خود، ارایه تعریفی از مفهوم پیشرفت است که چند ویژگی اساسی داشته باشد:

۱. برآمده از آموزه‌های و حیاتی اسلامی و مبتنی بر میراث عظیم فقه و حکمت اسلامی باشد.
 ۲. معطوف به شرایط زمان و نیازهای جامعه کنونی ایران باشد.
 ۳. توسط متفکران ایرانی تدوین شده باشد.
- در منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، الگویی که دارای این ویژگی‌ها باشد، می‌تواند نظام جمهوری اسلامی ایران را به سمت پیشرفت همه‌جانبه معنوی و مادی سوق دهد. بر این اساس الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت با توجه به نقشی که می‌تواند در آینده نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران ایفا نماید، از اهمیت بالایی در اندیشه‌های مقام معظم رهبری برخوردار است.

رویکرد حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نسبت به تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

بررسی بیانات و نظرات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نسبت به ضرورت‌های تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بیانگر آن است که رویکرد ایشان دارای سه جنبه اساسی است:

الف) نقد الگوهای غربی توسعه:

نخستین ضرورت جهت تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در نگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ناکارآمد بودن الگوهای غربی توسعه است. نقد ناکارآمد بودن الگوهای غربی توسعه در نگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای دارای سه بُعد اساسی است:

بُعد اول به نقد مفهوم تک بُعدی توسعه و لزوم جایگزینی آن با مفهوم جامع پیشرفت اختصاص دارد. ایشان استفاده از واژه «پیشرفت» در سخنان خود را عامدانه توصیف می‌نمایند و معتقدند به کارگیری واژه «توسعه»، مستلزم پذیرش عناصری پنهان در مفهوم توسعه است. چرا که این واژه برگرفته از تاریخ و ادبیات حاکم بر کشورهای غربی است. از نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در ادبیات غرب، کشوری توسعه یافته قلمداد می‌شود که با اصول، معیارها و ضوابط حاکم بر کشورهای غربی هماهنگ شود و از تصویر ترسیم شده توسط آنها نسخه‌برداری نماید. ایشان معتقدند:

«غربی‌ها یک تاکتیک زیرکانه تبلیغاتی را در طول سال‌های متمادی اجرا کردند و آن این است که کشورهای جهان را تقسیم کردند به توسعه یافته، در حال توسعه و توسعه نیافته. خوب، در وهله اول انسان خیال می‌کند توسعه یافته یعنی آن کشوری که از فناوری و دانش پیشرفته‌ای برخوردار است، توسعه نیافته و در حال توسعه هم به همین نسبت؛ در حالی که قضیه این نیست. عنوان توسعه یافته - و آن دو عنوان دیگری که پشت سرش می‌آید، یعنی در حال توسعه و توسعه نیافته - یک بار ارزشی و یک جنبه ارزش‌گذاری همراه خودش دارد. در حقیقت وقتی می‌گویند کشور توسعه یافته، یعنی کشور غربی! با همه خصوصیاتش: فرهنگش، آدابش، رفتارش و جهت‌گیری سیاسی‌اش؛ این توسعه یافته است. در حال توسعه یعنی کشوری که در حال غربی شدن است؛ توسعه نیافته یعنی کشوری که غربی نشده و در حال غربی شدن هم نیست. این جوری می‌خواهند معنا کنند. در واقع در فرهنگ امروز غربی، تشویق کشورها به توسعه، تشویق کشورها به غربی شدن است! این را باید توجه داشته باشید.» (بیانات در دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸)

بر این اساس حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، پیشرفت را در برابر توسعه طرح کردند. ایشان درباره تفاوت این دو واژه بر این باور است:

«امروز توسعه، در اصطلاحات سیاسی و جهانی و بین‌المللی حرف رایجی است. ممکن است پیشرفتی که ما می‌گوییم، با آن چه که امروز از مفهوم توسعه در دنیا فهمیده می‌شود، وجوه مشترکی داشته باشد، اما در نظام واژگانی ما، کلمه پیشرفت معنای خاص خودش را داشته باشد که با توسعه در نظام واژگانی امروز غرب، ناپستی اشتباه بشود. آن چه ما دنبالش هستیم، لزوماً توسعه غربی (با همان مختصات و با همان شاخص‌ها) نیست.» (بیانات در دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸)

همچنین ایشان در جای دیگری درباره علل انتخاب مفهوم پیشرفت به جای توسعه می‌فرمایند:

«کلمه پیشرفت را ما با دقت انتخاب کردیم. تعمداً نخواستیم کلمه «توسعه» را به کار ببریم، علت این است که کلمه توسعه، یک بار ارزشی و معنایی دارد، التزاماتی با خودش همراه دارد که احیاناً ما با آن التزامات همراه نیستیم. ما نمی‌خواهیم یک اصطلاح جا افتاده متعارف را که معنای خاصی را از آن می‌فهمند، بیاوریم داخل مجموعه کار خودمان بکنیم. ما مفهومی را که مورد نظر خودمان است مطرح و عرضه می‌کنیم. این مفهوم عبارت است از: پیشرفت.» (بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹)

بعد دوم نقد الگوهای غربی توسعه در نگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به ماهیت غیر دینی و مادی این الگوها اختصاص دارد. در این تصویر از توسعه، نه تنها اثری از آموزه‌ها و ارزش‌های دینی دیده نمی‌شود، بلکه اساساً ضدیت با دین و الهیات از جایگاهی برجسته برخوردار است. این در حالیست که اسلام، هم به پیشرفت مادی و اقتصادی توجه دارد و هم به بعد معنوی و متعالی انسان، و هر یک را بدون دیگری ناقص و ناکارآمد می‌داند. در این راستا حضرت آیت‌الله خامنه‌ای می‌فرماید:

«الگوهای رایج توسعه، از لحاظ مبانی، غلط و بر پایه‌ی اومانسیسم و اصول غیر الهی هستند و از لحاظ آثار و نتایج نیز نتوانسته‌اند وعده‌هایی را که در خصوص ارزش‌هایی نظیر «آزادی» و «عدالت» داده بودند، محقق کنند.» (دیدار اعضای شورای عالی «مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» با رهبر انقلاب، ۱۳۹۵)

از نظر ایشان، در دیدگاه اسلام، پیشرفت مادی هدف نیست، بلکه وسیله رشد و تعالی انسان است. در جهان بینی اسلامی، ثروت، قدرت و علم و وسیله رشد انسان و زمینه ساز برقراری عدالت، حکومت حق، روابط انسانی در جامعه و دنیای آباد هستند. (ناظمی اردکانی، ۱۳۸۷: ۷۶) ایشان درباره گذار از نگاه مادی و اولویت بخشی به معنویات در امور دنیوی می‌فرمایند:

«بسیاری از این مشکلاتی که در دنیا پیش آمده، به خاطر نگاه مادی به مسئله اقتصاد و مسئله پول و مسئله ثروت است. همه این چیزهایی که دوستان از انحراف‌های غرب و مشکلات فراوان و مسئله استثمار و استعمار و اینها ذکر کردند، به خاطر این است که به پول و به ثروت نگاه ماده‌گرایانه وجود داشته. می‌توان این نگاه را تصحیح کرد. اسلام برای ثروت اهمیت قائل است، اعتبار قائل است. تولید ثروت در اسلام مطلوب است؛ منتها با نگاه الهی و معنوی. نگاه الهی و معنوی این است که از این ثروت برای فساد، برای ایجاد سلطه، برای اسراف نباید استفاده کرد؛ از این ثروت بایستی برای سود جامعه بهره برد.» (بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹)

بُعد سوم نقد الگوهای غربی توسعه در نگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به اهداف و آرمان‌های دنیوی که این الگوها در پی آن هستند، اختصاص دارد. با توجه به اینکه مبانی و اصول حاکم بر الگوهای غربی توسعه عاری از ارزش‌های دینی است، در نتیجه اهداف آنها نیز در مغایرت با اصول معنوی و اخروی قرار دارد. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای درباره ناموفق بودن تجربه غرب در نظام‌های اجتماعی اعتقاد دارند:

«من به شما در یک جمله عرض کنم که تجربه غرب، تجربه ناموفقی است. محصول تجربه غرب در نظام‌های اجتماعی، یکی فاشیسم است (حکومت نازی)، یکی کمونیسم است (حکومت بلوک شرق سابق)، یکی هم لیبرالیسم است (حاکمیت مطلق‌العنان امروز دنیا، که مظهرش امریکاست و نور چشمی و عزیز کرده‌اش هم اسرائیل است). همه جنایتهایی که تقریباً در طول صدوپنجاه سال اخیر صورت گرفته - از آغاز روشنفکری غربی در عصره عمل - محصول تجربه غرب است.» (بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان استان کرمان، ۱۳۸۴)

از نظر ایشان کشورهای غربی که با استعمار توسعه یافته‌اند، نه تنها به پیشرفت اقتصادی دست نیافته‌اند، بلکه فضایل اخلاقی را نیز ذایل کرده‌اند:

«پیشرفت کشورهای پیشرفته غربی نتوانست فقر را از بین ببرد، نتوانست تبعیض را از بین ببرد، نتوانست عدالت را در جامعه مستقر کند، نتوانست اخلاق انسانی را مستقر کند. اولاً آن پیشرفت بر پایه ظلم و استعمار و غارت کشورهای دیگر بنا شد ... اینها [کشورهای غربی] پایه تمدن خودشان را با مکیدن خون ملت‌ها شروع کردند؛ بعد هم با پیشرفت‌های گوناگون، نه ظلم را در کشورهای خودشان برطرف کردند، نه تبعیض را برطرف کردند، نه جوامع فقیر را توانستند به بی‌نیازی برسانند؛ می‌بینید امروز هم وضع اقتصاد در این کشورها چه جوری است، وضع اجتماعی چه جوری است، وضع اخلاقی چه جوری است؛ این انحطاط اخلاقی، این لجنزار اخلاق جنسی در غرب. پیشرفت تمدن غربی، یک چنین پیشرفتی است با این خصوصیات؛ این را ما به هیچ وجه نمی‌پسندیم.» (بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۲) همچنین ایشان در جای دیگری می‌فرمایند: «این جوامع اگرچه پیشرفت‌هایی نیز داشته‌اند، اما پیشرفت‌ها تا اعماق آن جوامع نفوذ نکرده و به اخلاق، عدالت، معنویت و امنیت منتهی نشده است؛ بنابراین ما باید الگوی پیشرفت بومی خود را متکی بر مبانی اسلامی و فرهنگ ایرانی، تعریف و ارائه کنیم.» (دیدار آء ضای شورای عالی «مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» با رهبر انقلاب، ۱۳۹۵)

ایشان در جای دیگری درباره پیشرفت در اسلام معتقدند:

«البته پیشرفت مادی مطلوب است اما به عنوان وسیله. هدف، رشد و تعالی انسان است. پیشرفت کشور و تحولی که به پیشرفت منتهی می‌شود، باید طوری برنامه‌ریزی و ترتیب داده شود که انسان بتواند در آن به رشد و تعالی برسد؛ انسان در آن تحقیر نشود. هدف، انتفاع انسانیت است. نه طبقه‌ای از انسان، حتی نه انسان ایرانی. پیشرفتی که ما می‌خواهیم بر اساس اسلام و با تفکر اسلامی معنا کنیم، فقط برای انسان ایرانی سودمند نیست، چه برسد بگوئیم برای طبقه‌ای خاص. این پیشرفت، برای کل بشریت و برای انسانیت است. نقطه تفاوت اساسی، نگاه به انسان است.» (بیانات در دیدار دانشجویان دانشگاه مشهد، ۱۳۸۶)

ابعاد نقد الگوهای غربی توسعه در نگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

ب) ترسیم نحوه ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت:

دومین ضرورت جهت تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در نگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت است. بر این اساس حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ضمن نقد ابعاد مختلف الگوهای غربی توسعه به ترسیم نحوه ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت نیز پرداخته‌اند. چرا که ایشان اعتقاد دارند پیشرفت برای همه کشورها و همه جوامع عالم، معنا و الگوی واحدی ندارد و هر کشور باید متناسب با ظرفیت‌ها و موقعیت تاریخی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و جغرافیایی خود به طراحی الگوی پیشرفت مبادرت ورزد. در این خصوص ایشان اعتقاد دارند:

«پیشرفت یک معنای مطلق ندارد؛ شرایط گوناگون (شرایط تاریخی، شرایط جغرافیایی، شرایط جغرافیای سیاسی، شرایط طبیعی، شرایط انسانی و شرایط زمانی و مکانی) در ایجاد مدل‌های پیشرفت، اثر می‌گذارد. ممکن است یک مدل پیشرفت برای فلان کشور یک مدل مطلوب باشد؛ عیناً همان مدل برای یک کشور دیگر نامطلوب باشد. بنابراین، یک مدل واحدی برای پیشرفت وجود ندارد که ما آن را پیدا کنیم، سراغ آن برویم و همه اجزای آن الگو را در خودمان ایجاد کنیم و در کشورمان پیاده کنیم؛ چنین چیزی نیست. پیشرفت در کشور ما — با شرایط تاریخی ما، با شرایط جغرافیایی ما، با اوضاع سرزمینی ما، با وضع ملت ما، با آداب ما، با فرهنگ ما و با میراث ما — الگوی ویژه خود را دارد؛ باید جست‌وجو کنیم و آن الگو را پیدا کنیم. آن الگو ما را به پیشرفت خواهد رساند؛ نسخه‌های دیگر به درد ما نمی‌خورد؛ چه نسخه پیشرفت امریکایی، چه نسخه

پیشرفت اروپایی از نوع اروپای غربی، چه نسخه پیشرفت اروپایی از نوع اروپای شمالی (کشورهای اسکاندیناوی که آنها یک نوع دیگری هستند) هیچ کدام از اینها، برای پیشرفت کشور ما نمی‌تواند مدل مطلوب باشد. ما باید دنبال مدل بومی خودمان بگردیم.» (بیانات در دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸)

بر این اساس از نظر ایشان ضروری است که در بحث ضرورت‌های تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به چهار مولفه زیر توجه اساسی صورت گیرد:

نخستین مولفه در نحوه ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت، عدم تبعیت بی چون و چرا از الگوها و نظریه‌های غربی توسعه است. به این معنا که ارایه تعریف پیشرفت بدون تبعیت محض از نظریه‌ها و الگوهای غربی توسعه صورت گیرد. بر این اساس حضرت آیت‌الله خامنه‌ای درباره پیشرفت بومی، مستقل و غیرغربی اعتقاد دارند:

«مسیر پیشرفت، مسیر غربی نیست، مسیر منسوخ و برافتاده‌ی اردوگاه شرق قدیم هم نیست. بحران‌هایی که در غرب اتفاق افتاده است، همه پیش روی ماست، می‌دانیم که این بحران‌ها گریبانگیر هر کشوری خواهد شد که از آن مسیر حرکت کند. پس ما بایستی مسیر مشخص ایرانی - اسلامی خودمان را در پیش بگیریم و این را با سرعت حرکت کنیم؛ با سرعت مناسب ... الگو گرفتن بی قید و شرط از نظریه‌پردازهای غربی و شیوه ترجمه‌گرایی را غلط و خطرناک بدانید.» (بیانات بیانات در دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه‌های شیراز، ۱۳۸۷)

همچنین ایشان در جای دیگری می‌فرمایند:

«ما اگر دنبال پیشرفت هستیم و پیشرفت علمی را شرط لازم پیشرفت عمومی کشور می‌دانیم، توجه داشته باشیم که مراد ما از پیشرفت، پیشرفت با الگوی غربی نیست. دستور کار قطعی نظام جمهوری اسلامی، دنبال کردن الگوی پیشرفت ایرانی - اسلامی است. ما پیشرفت را به شکلی که غرب دنبال کرد و پیش رفت، نمی‌خواهیم؛ پیشرفت غربی هیچ جاذبه‌ای برای انسان آگاه امروز ندارد ... ما دنبال الگوی مطلوب و آرمانی خودمان هستیم، که یک الگوی اسلامی و ایرانی است؛ از هدایت اسلام سرچشمه می‌گیرد، از نیازها و سنت‌های

ایرانی بهره می‌برد؛ یک الگوی مستقل.» (بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۲)

دومین مولفه در نحوه ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت، استخراج مبانی نظری و شیوه‌های تحقق الگو از منابع اسلامی است. به این معنا که الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت باید از منابع اصیل اسلامی نشئت گرفته و مبتنی بر ارزش‌های اسلامی باشد. از این رو اسلامی بودن الگو به معنای استخراج مبانی، چارچوب‌ها و الگوی پیشرفت از منابع و مبانی اسلامی است که بر مبانی نظری و فلسفی اسلام مبتنی باشد و همه مراحل و فرآیند طراحی و اجرای الگو باید برخاسته از اسلام باشد. به تعبیر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای:

«این الگو، اسلامی است؛ به این دلیل که غایات، هدف‌ها، ارزش‌ها و شیوه‌های کار، همه از اسلام مایه خواهد گرفت، یعنی تکیه ما به مفاهیم اسلامی و معارف اسلامی است.» (بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹)

ایشان در جای دیگری «اسلامی بودن» الگوی پیشرفت را اساس کار می‌دانند و معتقدند:

«لازمه تحقق این موضوع، تحقیقات عمیق اسلامی و ارتباط وثیق و پیوسته با حوزه‌های علمیه و فضای متفکر، آگاه و مسلط بر مبانی فلسفی، کلامی و فقهی است.» (دیدار اعضای شورای عالی «مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» با رهبر انقلاب، ۱۳۹۵) «این الگو، اسلامی است؛ به خاطر اینکه غایات، اهداف، ارزش‌ها و شیوه‌های کار، همه از اسلام مایه خواهد گرفت؛ یعنی تکیه ما به مفاهیم اسلامی و معارف اسلامی است. ما یک جامعه اسلامی هستیم، یک حکومت اسلامی هستیم و افتخار ما به این است که می‌توانیم از منبع اسلام استفاده کنیم. خوشبختانه منابع اسلامی هم در اختیار ما وجود دارد؛ قرآن هست، سنت هست و مفاهیم بسیار غنی و ممتازی که در فلسفه ما و در کلام ما و در فقه ما و در حقوق ما وجود دارد. بنابراین "اسلامی" هم به این مناسبت است.» (بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹)

سومین مولفه در نحوه ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت، طراحی متناسب با ویژگی‌های فرهنگی و تاریخی ایران است. به این معنا که ارایه تعریف پیشرفت باید با در نظر گرفتن جنبه ایرانی صورت گیرد. بر این اساس انطباق داشتن الگو با شاخصه‌هایی همچون شرایط تاریخی، شرایط جغرافیایی، شرایط فرهنگی، شرایط اقلیمی، شرایط جغرافیایی سیاسی ایرانی از اهمیت به سزایی

برخوردار است. رهبر معظم انقلاب در این باره می‌فرماید:

«ایران، زمینه تحقق این الگو است و اگر به فرهنگ، تاریخ، جغرافیا، اقلیم، آداب و سنن و سرمایه‌های انسانی و طبیعی کشور توجه نشود، الگوی پیشرفت، سندی غیر قابل تحقق و بدون استفاده خواهد شد.» (دیدار اعضای شورای عالی «مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» با رهبر انقلاب، ۱۳۹۵)

همچنین ایشان در جای دیگری در این باره می‌فرمایند:

«در خصوص ایرانی بودن الگو، علاوه بر آنکه شرایط تاریخی، شرایط جغرافیایی، شرایط فرهنگی، شرایط اقلیمی، شرایط جغرافیای سیاسی در تشکیل این الگو تأثیر می‌گذارد - که قطعاً اینها درست است - این نکته هم مطرح است که طراحان آن، متفکران ایرانی هستند؛ این کاملاً وجه مناسبت برای عنوان ایرانی؛ یعنی ما نمی‌خواهیم این را از دیگران بگیریم؛ ما می‌خواهیم آنچه را که خودمان لازم می‌دانیم، مصلحت کشورمان می‌دانیم، آینده‌مان را می‌توانیم با آن تصویر و ترسیم کنیم، این را در یک قالبی بریزیم. بنابراین، این الگو ایرانی است.» (بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹)

چهارمین مولفه در نحوه ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت، بومی‌سازی تجربه‌ها و دستاوردهای نظریه‌ها و الگوهای سایر ملل است. به این معنا که ارایه تعریف پیشرفت در الگو می‌تواند دربرگیرنده تجارب و دستاوردهای سایر ملل نیز باشد. چرا که باور به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، به این معنا نیست که چشم بر تجربه دیگر ملت‌ها بسته شود. بر این اساس حتی اگر در جهان‌بینی و فرهنگ با سایر ملل اختلاف نظر وجود داشته باشد، باز هم باید از راه‌حل‌های عقلایی، دست‌آوردهای علمی، فن‌آوری‌های تازه و تجربه‌های مدیریتی دیگران در حل مشکلات خود بهره‌مند شد. در واقع استقلال در گزینش الگو، به معنای ستیزه با عقل، منطق و فطرت مشترک انسانی نیست. به همین دلیل در طراحی الگو به همان اندازه که باید به ضعف‌ها و کج‌روی‌ها و ناکامی‌های دیگران توجه صورت گیرد، لازم است که به موفقیت‌های آنها نیز توجه شود. البته در همه حال، تشخیص قوت و ضعف دیگران باید با معیار و ملاک ارزش‌های بومی خود صورت گیرد. طبیعتاً در ارایه چنین الگوی، نه تنها مبانی اسلامی و شرایط تاریخی، فرهنگی و اجتماعی ایران لحاظ می‌شود، بلکه از تجربه‌های درست دیگر ملل و نحل نیز می‌توان بهره برد و آنها را بومی‌سازی کرد. بر این اساس حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نیز علاوه بر ابعاد اسلامی و ایرانی الگو، بر استفاده از

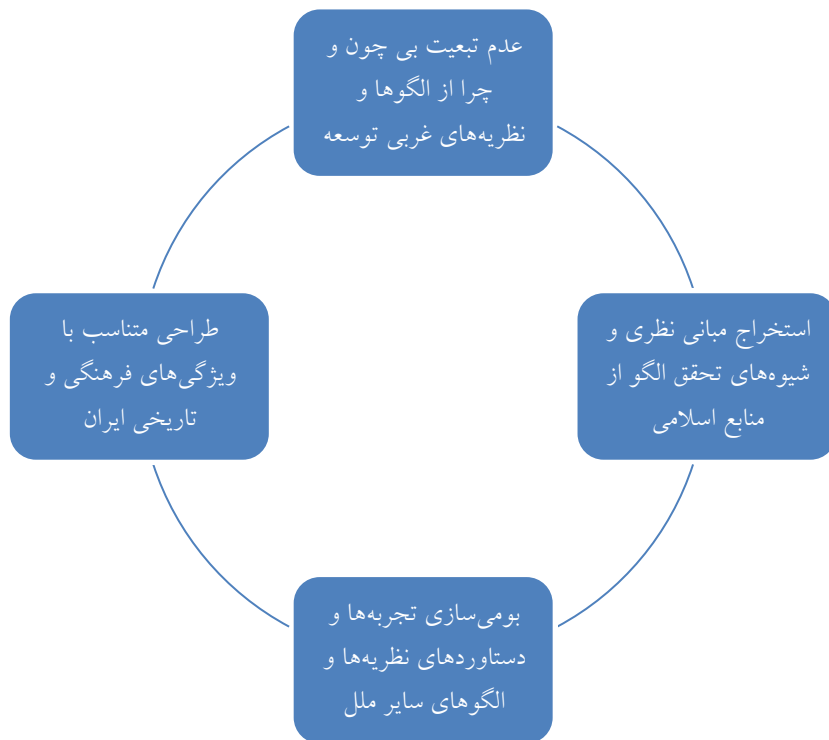
دستاوردهای سایرین تاکید دارند:

«البته اینکه ما می‌گوییم ایرانی یا اسلامی، مطلقاً به این معنا نیست که ما از دستاوردهای دیگران استفاده نخواهیم کرد؛ نه، ما برای به دست آوردن علم، هیچ محدودیتی برای خودمان قائل نیستیم. هر جایی که علم وجود دارد، معرفتِ درست وجود دارد، تجربه صحیح وجود دارد، به سراغ آن خواهیم رفت؛ منتها چشم بسته و کورکورانه چیزی را از جایی نخواهیم گرفت. از همه آنچه که در دنیای معرفت وجود دارد و می‌شود از آن استفاده کرد، استفاده خواهیم کرد.» (بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹)

همچنین ایشان در جای دیگری تاکید می‌کنند که:

«انسان باید همیشه از تجارب دیگران هم استفاده کند. ما بدمان نمی‌آید و ننگمان نمی‌کند که از دیگران یاد بگیریم. آنچه که بد است، این است که ما بیاییم الگوهای ملت‌های دیگر و فرهنگ‌های دیگر را به طور دربست در بین ملت و کشور خودمان پیاده کنیم و اقتضائات و شرایط و زمینه‌ها را اصلاً در نظر نگیریم ... ما باید از تجربه‌های دنیا - چه دنیای غرب، چه دنیای شرق؛ ملت‌های گوناگون - حتماً استفاده کنیم برای کیفیت بخشیدن به الگوی خودمان.» (بیانات در دیدار جمعی از معلمان سراسر کشور، ۱۳۹۰)

شاخص‌های ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت در بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

در مجموع، مباحث مطرح شده نشان می‌دهند که الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در نگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ضمن نفی الگوها و نظریه‌های غربی توسعه، دارای دو وجه اسلامی و ایرانی است که باید به هر دوی آنها توجه کافی صورت گیرد. چنانکه از نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نیز توجه به هر دو وجه حایز اهمیت است. در عین حال به اعتقاد ایشان، توجه به تجربه سایر ملل نیز در طراحی، تدوین و تحقق الگو از اهمیت زیادی برخوردار است.

ج) تبیین شاخصه‌ها و ارکان الگوی پیشرفت:

سومین ضرورت جهت تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در نگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، تبیین شاخصه‌ها و ارکان الگوی پیشرفت مبتنی بر اصول و آموزه‌های اسلامی است. بر این اساس حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ضمن نقد ابعاد مختلف الگوهای غربی توسعه و همچنین ترسیم نحوه ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت، به بیان و تبیین شاخصه‌ها و ارکان الگوی پیشرفت نیز پرداخته‌اند. ایشان هفت مسئله را در خصوص ارکان الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مطرح کرده‌اند که ضروری است

این موارد در تدوین الگو مد نظر قرار گیرند. این ارکان شامل موارد زیر می‌شود:

رکن اول الگوی پیشرفت، توجه به مبدأ (توحید) است. از نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای اگر توحید، اعتقاد به خدا و التزام به این اعتقاد، به بدنه زندگی بشر بسط داده شود، مشکلات جامعه بشری حل و راه پیشرفت حقیقی گشوده خواهد شد.

رکن دوم الگوی پیشرفت، توجه به معاد است؛ چرا که در نظر گرفتن مسئله معاد و محاسبه اخروی موجب منطقی شدن تحمل همه دشواری‌ها و ترویج ایثار و از خودگذشتگی می‌شود.

رکن سوم الگوی پیشرفت، توجه به مسئله عدم تفکیک دنیا و آخرت است؛ چرا که چنین امری می‌تواند به نتایج همان الگوهای غربی توسعه منجر شود.

رکن چهارم الگوی پیشرفت، مسئله انسان و نگاه اسلام به انسان است که با تعریف غربی انسان در مدرنیسم به کلی تفاوت است. از نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، انسان در نگاه اسلام موجودی مختار، مکلف و در معرض هدایت الهی است. در این نگاه، مردم‌سالاری علاوه بر اینکه حق مردم است تکلیف آنها نیز می‌شود و کسی نمی‌تواند بگوید صلاح یا فساد جامعه به من مربوط نیست.

رکن پنجم الگوی پیشرفت، توجه به مسئله حکومت است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص مسئله حکومت اعتقاد دارند در اسلام کسی که اهل استعلا و برتری طلبی است و یا همه چیز را برای خود می‌خواهد حق ندارد قدرت را قبول کند و مردم نیز حق ندارند چنین شخصی را انتخاب کنند که این نگاه سعادت بخش، باید در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، جاری شود.

رکن ششم الگوی پیشرفت، توجه به مسئله برقراری عدالت است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای معتقدند عدالت باید به عنوان یکی از ارکان اصلی در الگوی پیشرفت لحاظ شود؛ چرا که در اسلام، عدالت، معیار حق و باطل و ملاک مشروعیت یا عدم مشروعیت حکومت‌ها است. به اعتقاد ایشان، در اسلام اگر شاخص عدالت وجود نداشت حقانیت و مشروعیت زیر سوال است.

رکن هفتم الگوی پیشرفت، نگاه غیرمادی به اقتصاد است که مؤید ماهیت کاملاً متفاوت این الگو با الگوهای غربی توسعه است. از نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، اسلام برای ثروت، اهمیت قائل است و تولید ثروت را مطلوب می‌داند به شرط اینکه از آن، برای ایجاد فساد و سلطه و اسراف استفاده نشود. (بیانات در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹)

ارکان الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

الگوی مفهومی

با توجه به بیانات و نظرات نقل شده از حضرت آیت‌الله خامنه‌ای می‌توان به رویکرد و نگاه ایشان در خصوص مقوله پیشرفت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت پی برد. بر این اساس شیوه تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مبتنی بر ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت است. زیرا هر پیشرفتی به منظور دستیابی به اهدافی همانند ایجاد حیات طیبه، تامین رفاه مادی و تامین عدالت، معنویت و اخلاق، معطوف به بستر فرهنگی، تاریخی و جغرافیایی، معنا و مفهوم می‌یابد. در نتیجه هیچ برنامه و الگوی توسعه‌ای تعمیم پذیر نیست و نمی‌توان نسخه آن را دقیقاً برای کشور دیگری پیچید. از این رو با توجه به تفاوت‌های تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی جوامع گوناگون، الگوهای پیشرفت، متناسب با کشورهای مختلف، با هم متفاوت است. در نتیجه می‌توان بدون پذیرش جهان‌بینی، ایدئولوژی و تمدن غرب، به پیشرفت دست یافت و بنیان پیشرفت مبتنی بر فرهنگ و ارزش‌های سازگار و استحکام‌گر هویت ملی و مذهبی را بنا نهاد. بر این اساس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت هم در مبانی و اهداف و هم در قالب و جهت با سایر الگوهای طراحی شده،

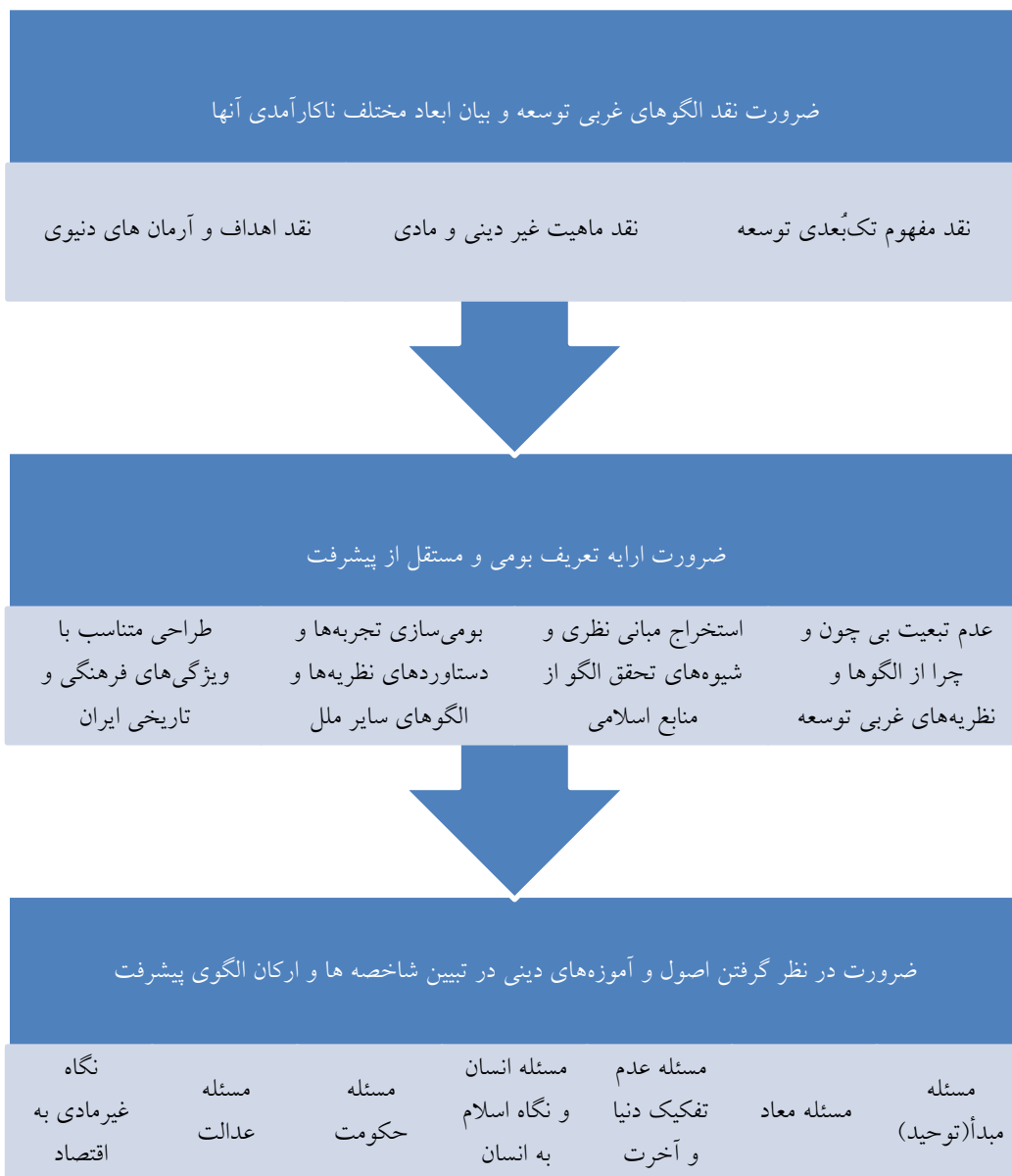
متفاوت است. به این معنا که چه در مبانی نظری و چه در مسیر تحقق الگو از تاثیرپذیری و پیروی از الگوها و نظریه‌های غربی پرهیز می‌شود. در چنین صورتی، الگویی که شکل خواهد گرفت، بر منابع اسلامی و ایرانی مبتنی خواهد بود و در عین حال از تجربه مفید سایرین نیز استفاده می‌کند.

از این رو الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت باید دربرگیرنده دو ویژگی جامعیت و مانعیت به صورت همزمان باشد. به این معنا که جامع اصول، اهدا و آرمان‌های اسلامی — ایرانی و مانع اهداف و آرمان‌های غیر اسلامی و ایرانی باشد. جامع و مانع بودن الگو، مستلزم وجود موازین و الزاماتی است که راه را بر هر عنصر اسلامی — ایرانی هموار نموده و بر عناصر غیر اسلامی و ایرانی ناهموار و بلکه مسدود نماید. (گلشنی، ۱۳۹۵: ۳)

در مجموع برر سی نکاتی که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص محتوای اسلامی الگو بیان فرموده‌اند، نشان می‌دهد که الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مد نظر رهبری ماهیتاً با آنچه عالم غرب مدرن و نزد الگوهای منشعب از مکاتب فکری همچون لیبرالیسم و مارکسیسم، ترقی و توسعه دانسته می‌شود، تفاوت زیادی دارد. الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مورد نظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای یک منظومه جامع فراگیر است که تماماً ریشه در هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی اسلامی دارد. بر این اساس ضرورت‌های تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای را می‌توان در چارچوب الگویی که در ادامه آمده است بیان نمود:

الگوی مفهومی ضرورت‌های تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر حضرت آیت-

الله خامنه‌ای

نتیجه‌گیری

توسعه و پیشرفت در تعریفی عام، عبارت از فرآیند حرکت از وضعیت موجود به سمت وضعیت مطلوب است. این تعریف در همه مکتب‌ها با بینش‌ها و ارزش‌های متفاوت، درست است. در این بین اختلاف مکتب‌ها در چگونگی تحلیل وضعیت موجود و تبیین وضعیت مطلوب نهفته است. در واقع به رغم آنکه الگوهای توسعه و الگوی پیشرفت در گذار از وضع موجود به وضع مطلوب با شباهت‌هایی مواجه‌اند، اما در ماهیت معرفت‌شناسی، نوع نگاه به تکامل، روش و شیوه حرکت و همچنین اهداف و آرمان‌های خود تفاوت‌های اساسی دارند.

بر این اساس جامعه مطلوب لیبرال‌ها، نظام سرمایه‌داری و جامعه مطلوب مارکسیست‌ها نظام کمونیستی محسوب می‌شود. این در حالی است که جامعه مطلوب الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، جامعه‌ای اسلامی است که هدف نهایی آن تعالی و سعادت اخروی انسان می‌باشد. در این الگو که از معرفت‌شناسی اسلامی نشئت گرفته، نوع نگاه به تکامل مادی و تک‌بعدی نیست، بلکه ابعاد مختلف در نظر گرفته می‌شود. همچنین روش و شیوه حرکت به سوی پیشرفت دارای تفاوت‌های اساسی با الگوهای غربی توسعه است. این امر باعث می‌شود که در نهایت، اهداف و آرمان‌های الگوی پیشرفت نیز کاملاً متفاوت از الگوهای غربی توسعه باشند.

یافته‌های بحث که مبتنی بر تحلیل بیانات، نظرات و گفتمان مقام معظم رهبری درباره الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است، حکایت از آن دارد که ناکارآمدی الگوهای غربی توسعه (مفهوم تک‌بعدی، ماهیت غیردینی و مادی و همچنین اهداف و آرمان‌های دنیوی)، ارایه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت (عدم تبعیت بی‌چون و چرا از الگوها و نظریه‌های غربی توسعه، استخراج مبانی نظری و شیوه‌های تحقق الگو از منابع اسلامی، بومی‌سازی تجربه‌ها و دستاوردهای نظریه‌ها و الگوهای سایر ملل و طراحی متناسب با ویژگی‌های فرهنگی و تاریخی ایران) و تبیین الگویی مبتنی بر شاخصه‌ها و ارکان اسلامی (مسئله مبدأ، مسئله معاد، مسئله عدم تفکیک دنیا و آخرت، مسئله انسان و نگاه اسلام به انسان، مسئله حکومت، مسئله عدالت و نگاه غیرمادی به اقتصاد) از جمله عواملی هستند که تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ضروری کرده‌اند.

با این اوصاف آنچه که از بیانات و گفتارهای حضرت آیت‌الله خامنه‌ای درباره الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و نحوه و دلایل طرح آن قابل استخراج است، می‌تواند به عنوان یک مبانی نظری در پژوهش‌های مرتبط با شیوه و مراحل تدوین الگو مورد استفاده قرار گیرد.

منابع

الف) کتاب:

۱. ورنر. سورین و جیمز تانکارد، (۱۳۸۶)، *نظریه های ارتباطات*، علیرضا دهقان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران

ب) مقالات:

۱. گلشنی. علی رضا، (۱۳۹۵)، *نقد الگوی پایه پیشرفت در قالب مدل «آرامیام»*، مجموعه مقالات پنجمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، اردیبهشت
۲. ناظمی اردکانی. محمد، (۱۳۸۷)، *حکمرانی خوب پارویکرد اسلامی*، علوم انسانی، سال هفدهم، ش ۷۶،

ج) بیانات:

۱. بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با اقتشار مختلف مردم به مناسبت میلاد امیرالمؤمنین، (۱۳۸۱)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه ای - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۳ شهریور
۲. بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با زائران و مجاوران بارگاه ملکوتی حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام، (۱۳۸۳)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه ای - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۵ فروردین
۳. بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی، (۱۳۸۴)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه ای - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۲۰ اردیبهشت
۴. بیانات بیانات در دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه های شیراز، (۱۳۸۷)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه ای - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۴ اردیبهشت
۵. بیانات در دیدار استادان و دانشجویان کردستان، (۱۳۸۸)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه ای - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۲۷ اردیبهشت
۶. بیانات در نخستین نشست اندیشه های راهبردی، (۱۳۸۹)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه ای - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۰ آذر
۷. بیانات در دیدار جمعی از معلمان سراسر کشور، (۱۳۹۰)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه ای - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۴ اردیبهشت

ضرورت‌های تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای □ ۱۲۹

۸. بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، (۱۳۹۲)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۵ مرداد

۹. دیدار اعضای شورای عالی «مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» با رهبر انقلاب، (۱۳۹۵)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۶ اردیبهشت